

Методологічні принципи формування

національної агропродовольчої стратегії в умовах участі України в СОТ

А. В. Духневич

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права юридичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті проводиться дослідження принципів формування державної політики щодо стратегії розвитку аграрного сектору економіки України в умовах Світової організації торгівлі, визначається роль міжнародної торгівлі і форми її регулювання. Розглядаються питання перебудови національної економіки, зокрема, підвищення рівня стандартів виробництва та управління в агропродовольчому секторі.

Ключові слова: СОТ, торгівля, державна політика, агропромисловий комплекс, сільське господарство.

В статье проводится исследование принципов формирования государственной политики по стратегии развития аграрного сектора экономики Украины в условиях ВТО, определяется роль международной торговли и формы ее регулирования. Рассматриваются вопросы перестройки национальной экономики, в частности, повышение уровня стандартов производства и управления в агропродовольственном секторе.

Ключевые слова: ВТО, торговля, государственная политика, агропромышленный комплекс, сельское хозяйство.

The article is to study the principles of state policy on development strategy of the agricultural sector of Ukraine under the World Trade Organization, as is the role of international trade and forms of regulation. The problems of restructuring the national economy, including raising standards of production and management in the agro-food sector.

Keywords: *WTO, trade, public policy, agro industrial complex, agriculture.*

Вступ України до СОТ сприяв виникненню проблемних аспектів щодо адаптації національного законодавства до норм і правил СОТ, конкурентоспроможності продукції сільського господарства, що обумовлює необхідність дослідження даної теми та визначення напрямків подолання проблем, що постали перед нашою державою. Україні потрібно формувати науково обґрунтовану та цілеспрямовану аграрну політику, яка б в умовах гео економічних змін була б її провідною ланкою, стимулюючим фактором всієї економічної системи.

Актуальність дослідження підтверджується ступенем нерозкритості теми – нині фактично немає жодної фундаментальної праці щодо принципів формування національної агропродовольчої стратегії в умовах участі України в СОТ.

Науковий аналіз проблем державної аграрної політики і правового регулювання суспільних відносин у сфері сільського господарства здійснюється багатьма вітчизняними вченими. Серед них варто назвати В. Носіка, В. Семчика, А. Статівку, О. Погрібного та ін., які слугували фундаментальною базою для подальшого дослідження питань, що розглядаються.

Метою статті є дослідження і формування методологічних принципів націо-

нальної агропродовольчої стратегії, питання перебудови національної економіки, зокрема, підвищення рівня стандартів виробництва та управління в агропродовольчому секторі. Зроблено спробу дослідити розвиток аграрного сектору економіки в умовах членства України у Світовій організації торгівлі.

Створена під егідою СОТ єдина система регулювання міжнародної торгівлі вимагає відповідної адаптації до неї національних економік в комплексі всіх сфер економічної взаємодії і заходів регулюючого впливу на господарюючих суб'єктів як країн-членів СОТ, так і кандидатів на вступ до цієї міжнародної організації. При цьому адаптація має здатність системи змінювати свої структурно-функціональні параметри у відповідності з динамічними властивостями зовнішнього середовища і з урахуванням внутрішніх особливостей самої системи. В результаті чого механізм такої адаптації передбачає необхідність обґрунтування методологічного апарату в сукупності операцій, процедур, принципів, методів, практичних інструментів, застосування яких з організаційно-інституційними одиницями національного рівня буде сприяти досягненню цілей всієї системи.

Враховуючи, що впливаючий зовнішній фактор представлений рівнем міждержавного регулювання – діяльність СОТ, – акценти зміщуються на рівень державного регулювання в сукупності з регіональним аспектом, а також з урахуванням виробничого та зовнішньоекономічного потенціалу агропродовольчого сектору.

У результаті в якості складових методологічного апарату виступають: стратегія адаптації агропродовольчого сектору держави до вимог СОТ, розробка концептуальних основ цього процесу, а також політики оперування у зовнішньому економічному просторі.

Цей факт, а також майже відсутність наукових досліджень з проблеми трансформації національної агропродовольчої стратегії вимагають дослідження і розкриття сутності останньої.

Термін «стратегія» (давньогр. – мистецтво полководця) загальний, недеталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі [1, с. 547].

У загальному вигляді стратегію можна представити як розраховану на перспективу систему заходів, що забезпечують досягнення намічених цілей. В результаті сутність розробки стратегії полягає в тому, щоб з безлічі альтернативних варіантів вибрати потрібний напрямок і направити обраним шляхом розвиток об'єкта, що цікавить [2, с. 415].

Якщо розглядати стратегію з економічної сфери, то під стратегією найчастіше розуміється система управлінських рішень, що визначають перспективні напрями розвитку економіки та її господарських одиниць, сфер, форм і способів їх діяльності в умовах навколишнього середовища, а також порядок розподілу ресурсів для досягнення поставлених цілей [3, с. 10].

Враховуючи визначальний вплив зовнішнього середовища в контексті даного дослідження, формування стратегії відбувається шляхом адаптації та синхронізації внутрішніх економічних процесів з гео економічною ситуацією, тенденціями її розвитку та з урахуванням поточної кон'юнктури, середньо- і довгострокову перспективу.

Виходячи з вищевикладеного, під стратегією адаптації національної агропродовольчої системи до вимог СОТ, можна розуміти систему структурно-функціональних параметрів управлінських рішень, спрямованих на досягнення цілей мінімізації втрат і отримання вигод від вступу до СОТ в довго-, се-

редньо- і короткотерміновому періодах, на основі аналізу тенденцій розвитку внутрішньої економічної і зовнішньої гео економічної ситуації, і вибір засобів та інструментів її ефективної реалізації.

В основі формування такої стратегії лежать методологічні підходи, серед яких:

- врахування вимог СОТ;
- комплексний аналіз дуалізму «втра-ти-вигоди» у тимчасовому і функціональному аспектах;
- аналіз світового досвіду наслідків вступу до СОТ;
- галузева специфіка функціонування агропродовольчого сектору.

Правильний вибір агропродовольчої стратегії дозволяє сконцентрувати зусилля і ресурси на реалізації економічного потенціалу і тим самим забезпечити ефективний розвиток АПК країни та її регіонів в процесі їх інтеграції у світову господарську систему.

Реалізація стратегії відбувається за допомогою вибору основних засобів, форм та інструментів досягнення поставлених цілей і завдань, позначених концепцією, і на практиці проявляється в рамках проведеної внутрішньої і зовнішньої економічної політики.

Концепція покликана обґрунтувати конструктивні принципи реалізації видів і форм економічної діяльності в агропродовольчій сфері, представити послідовність вирішення проблеми адаптації останньої до вимог СОТ.

«Політику» як поняття (гр. поліс – держава) можна трактувати як сферу діяльності, пов'язану з відносинами між соціальними групами, суттю якої є визначення форм, завдань, змісту діяльності держави [1, с. 421].

Виходячи з визначення політики російського вченого Б. Г. Дякіна, політику можна трактувати як лінію поведінки, курсу, засобів і методів вирішення за-

вдань і досягнення цілей, зміни займаних позицій, положень [4, с. 281].

Виходячи з цього, національну агропродовольчу політику можна розглядати як діяльність держави по створенню нормативно-правових, організаційно-інституціональних та інструментарних основ регулювання виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської сировини і продукції.

Таким чином, стратегія адаптації агропродовольчого сектору країни до вимог СОТ конкретизується в національній агропродовольчій політиці.

Як показує світовий досвід, національна агропродовольча політика може бути структурована на політику:

- вдосконалення структури АПК країни;
- підтримки національних сільгоспвиробників;
- імпортозаміщення в галузі сільського господарства;
- продовольчого забезпечення населення країни;
- забезпечення продовольчої безпеки країни;
- контролю за сільськогосподарським виробництвом і цінами на сільськогосподарську продукцію та ін.

Цілком зрозуміло, що для різних країн набір вищеназваних елементів агропродовольчої політики різний.

Світовий досвід свідчить про те, що в процесі реалізації своєї агропродовольчої політики держави використовують різні інструменти, серед яких:

- дотації і компенсації сільгоспвиробникам;
- пільгове кредитування АПК;
- запровадження мит, у тому числі сезонних, спеціальних і захисних;
- проведення товарних інтервенцій;
- введення кількісних обмежень у вигляді квотування виробництва, експорту та імпорту, ліцензування;

– використання технічних бар'єрів та адміністративних формальностей та ін.

Як і будь-яка політика, агропродовольча має внутрішній і зовнішній аспекти. Внутрішня агропродовольча політика відображає основні напрями діяльності всередині держави. Зовнішня – охоплює сферу відносин між державами і відносини з міжнародними організаціями, членами яких вони є чи прагнуть стати.

Враховуючи особливості взаємодії України з системою міжнародних економічних організацій в умовах транзитивної економіки, необхідно виробити методологічні підходи та основоположні методичні принципи ефективної участі країни в СОТ.

У літературі [5; 6; 7] досить неоднозначно оцінюються переваги та негативні наслідки участі України в СОТ з точки зору її національних інтересів. До позитивних, як правило, відносяться:

1) в якості члена СОТ Україна може використовувати спеціальний механізм СОТ для вирішення торгово-політичних суперечок, а також впливати на формування правил розвитку світових торгових зв'язків, керуючись національними інтересами;

2) експортери та імпортери повинні виконувати загальні для всіх правила гри на ринку, що підвищує добросовісність учасників ЗЕД і полегшує діяльність держави щодо реагування на вимоги національних виробників і споживачів;

3) країна отримала вихід в міжнародно-правовий простір, що забезпечує всім експортерам та імпортерам стабільні і передбачувані умови діяльності. При цьому з'явилась можливість отримання захисту від дискримінаційного застосування іноземними державами митних зборів, внутрішніх податків, акцизів, технічних бар'єрів і гарантій проти необґрунтованого використання ін-

ших торгово-політичних засобів, тобто створені більш сприятливі умови доступу на світові ринки для вітчизняних товарів і послуг.

Серед негативних наслідків приєднання до СОТ з точки зору національної економіки можна назвати:

- 1) скорочення підтримки вітчизняних товаровиробників за рахунок прямого і непрямого субсидування;
- 2) можливість збереження більшої частини обмежень на експорт вітчизняної продукції з високим ступенем переробки;
- 3) зростання соціально-економічних втрат;
- 4) зниження конкурентоспроможності національних товарів і послуг на внутрішньому ринку.

Наслідки приєднання до СОТ слід оцінювати не тільки з точки зору національних інтересів і національної економіки в цілому, але і з позицій різних галузей вітчизняного бізнесу, різних верств населення в коротко-, середньо- і довгостроковому періодах.

Таке розуміння дозволяє виділити ряд методичних принципів, серед яких:

- облік та гармонізація економічних інтересів держави, галузей, господарюючих суб'єктів і населення країни;
- аналітичне представлення результатів дослідження від простого до складного;
- облік тимчасових факторів в рамках координат: ретроспективний аналіз – сучасний стан – прогноз;
- поєднання і комбінація кількісних і якісних методів дослідження для отримання достовірних результатів.

Процес зовнішньоекономічної лібералізації в рамках СОТ носить, перш за все, галузевий характер. У результаті принцип врахування галузевої специфіки, зокрема аграрного сектору, стає основоположним.

Так, специфіка аграрного сектору, як у світовій, так і в національній економіках, проявляється в наступному.

По-перше, використання в якості основного виробничого ресурсу землі означає:

- диференціацію країн за принципом продовольчого самозабезпечення (внутрішній аспект аграрного виробництва) та імпоротної залежності (зовнішній аспект);
- нестійкість кон'юнктури національного та світового ринку аграрної продукції;
- множинність цін на аналогічний товар.

По-друге, значна тривалість виробничих циклів робить його високозатратним для капіталовкладень, що, в свою чергу, передбачає високий рівень державного втручання в аграрну сферу.

По-третє, стратегічний характер розвитку галузі з точки зору забезпечення життєдіяльності населення і продовольчої безпеки на Міжнародному та національному рівнях.

Сільське господарство, як і її харчова та переробна промисловість, за наявними оцінками, понесли найбільші втрати від вступу до СОТ, на відміну від інших галузей. Цей факт повинен знайти відповідне відображення в процесі розробки стратегії адаптації агропродовольчого сектору країни до вимог СОТ і у вдосконаленні національної агропродовольчої політики.

В якості інструментів політики аграрного протекціонізму використовуються наступні заходи:

- регламентація розміру сільськогосподарських земель і посівних площ;
- механізм державних закупівель та інтервенцій на ринку аграрної продукції. Наприклад, в країнах ЄС існує пріоритет закупівель сільськогосподарської продукції у власних товаровиробників перед імпортерами з третіх країн;

- державна підтримка цін на сільськогосподарську продукцію;
- підтримка фермерів через систему єдиного фінансування сільського господарства.

Стосовно України наявність факту діалектичної єдності інтеграції аграрного сектору країни в систему міжнародного поділу праці, що знаходиться в прямій залежності від міжнародної економічної лібералізації, і захисту національних інтересів у частині збереження і підтримки національної продовольчої безпеки, зумовляє високий ступінь державного консерватизму, набуває особливого значення і вимагає доповнення принципу врахування галузевої специфіки дослідженням конкурентоспроможності аграрного сектору країни.

Це підтверджують і вже існуючі дослідження [8, с. 85-113], відповідно до яких реалізація рішень Уругвайського раунду в 1995-2005 рр. спричинила збільшення світових цін і обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Таким чином, можливість використання переваг розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією в умовах сприятливої динаміки світових цін залежить, з одного боку, від нарощування експортних можливостей країни на основі використання інтенсивних факторів (вдосконалення технології і підвищення продуктивності аграрного виробництва), з іншого, – від скорочення імпоротної залежності. Тобто необхідно забезпечити досягнення балансу в комплексі складових «конкурентоздатність галузі – зовнішньоекономічна лібералізація – зовнішньоторговельна активність галузі – захист національних інтересів».

В результаті утворюється стійкий взаємозв'язок між галузевим принципом формування стратегії приєднання

до СОТ і принципом обліку макроекономічного ефекту і національних інтересів. При цьому особливу значимість набуває не просто констатація вигоди і втрати від вступу до СОТ для аграрного сектору, але й розробка та впровадження адекватного механізму державного реагування. У даному контексті режим взаємодії з СОТ по питаннях лібералізації в аграрній сфері повинен відрізнятися помірністю взятих на себе країною зобов'язань, в силу значної віддаленості у часі передбачуваних переваг, і включати в себе вплив на різні ланки механізму державного регулювання у наступній послідовності:

1. Адаптація міжнародного законодавства СОТ з питань аграрної сфери в системі національного законодавства.

2. Вибір інструментів державного впливу на аграрний сектор і оцінка наслідків їх використання.

3. Формування адекватної системи інституційного забезпечення реалізації нормативно-правової бази регулювання аграрного сектору та інструментарного апарату впливу на учасників зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Таким чином, досліджуючи наслідки приєднання України до СОТ для аграрного сектору, особливе значення має бути приділене пошуку нових концептуальних підходів.

Все вищевикладене свідчить про необхідність створення під егідою СОТ якісно нової системи регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також про необхідність на цій основі формування нової зовнішньої і внутрішньої агропродовольчої політики, яка б одночасно ефективно захищала національні економічні інтереси, а також інтереси господарюючих суб'єктів і споживачів.

Список використаної літератури

1. Новий тлумачний словник української мови [Текст] : 42 000 слів: у 4-х т. : для студ. вищих та серед. навч. закл. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1999. – 941 с.
2. Ведута Е. Н. Государственные экономические стратегии [Текст] : моногр. – М. : Деловая книга, 1998. – 456 с.
3. Архипов А. Ю. Внешнеэкономическая деятельность российских регионов [Текст]: учеб. пособ. для вузов / А. Ю. Архипов, О. В. Черковец. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 189 с.
4. Международный бизнес: мировой опыт. Энциклопедия рынка / Под ред. Б. Г. Дякина. – М. : РОСБИ, 1998. – 582 с.
5. Головинська В. Україна і Світова організація торгівлі: стан, проблеми, перспективи інтеграції / Українська академія держ. управління при Президентові України ; Центр дослідження адміністративної реформи. – К. : Видавництво УАДУ, 2004. – 167 с.
6. Деякі аспекти формування стратегії вступу України до СОТ // Тези науково-практичної конференції «Перспективи та проблеми участі України у СОТ в контексті економічної безпеки». – Матеріали Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. – К. : Інститут міжнародних відносин КНУ, 2005.
7. Інформаційно-аналітичні матеріали з питань вступу України до СОТ. Міністерство економіки України, 2006 р. – 19 с.
8. Кут Anderson, Mari Pangestu. Structural Changes in a Reforming World Economy: Implications for Indonesia..//Bulletin of Indonesian Economic Studies. – 1998. – Vol. 34. – №3.–P. 85 - 113.